
BROEDVOGELS KOOIPLAS 2023

Auteur: Ruben Bos

E-mailadres: ruben.bos@hotmail.com

Datum: 28-11-2023

1. Inleiding

Dit verslag bevat de broedvogelinventarisatie die in 2023 uitgevoerd is in de Kooiplas. Hierbij is gebruik gemaakt van de BMP-A methode (SOVON, 2023), en is, middels 7 bezoeken in het gebied, getracht de broedvogelpopulatie binnen het gebied in kaart te brengen. Hierdoor ontstaat niet alleen een goed actueel beeld van de huidige vogelpopulatie binnen het gebied, maar is op basis van eerdere tellingen uitgevoerd door Johan Bekhuis in 1977 (Ficedula 1978- 2, pag. 46-52) en de latere tellingen van Robert Brunink in het gebied (2012 en 2014 respectievelijk), een trend te bepalen van de aanwezige broedvogels.

Ten opzichte van vorige tellingen (J. Bekhuis, 1977; R. Brunink 2012 & 2014) is de successie binnen het gebied verder doorgezet, waarbij tegenwoordig ook de middelste delen dicht zijn gegroeid, en open water vervangen is door een wilgenstruweel. Daarnaast heeft in de randzone (delen rondom de plas) het bos een steeds ouder karakter gekregen, hier en daar beginnen ook enkele bomen uit te vallen. Dit is ook terug te zien in de broedvogelsamenstelling in 2023, deze is ten opzichte van de telling van Johan Bekhuis ingrijpend veranderd, waarbij sommige soorten compleet verdwenen zijn. Dit is veelal corresponderend met de negatieve trend in Nederland voor deze soorten, maar is soms simpelweg ook het resultaat van het verdwijnen van het geschikte habitat (verdwijnen van open water o.a.). In de eerste categorie vallen bijvoorbeeld zomertortel, koekoek en matkop, die ook tijdens de tellingen van Robert Brunink (2012, 2014) al niet meer aanwezig waren binnen de Kooiplas. In de tweede categorie, waarbij habitat verloren is gegaan binnen de Kooiplas, valt te denken aan de rietgors, bosrietzanger en kleine karekiet. De bosrietzanger is momenteel nog in zeer geringe aantallen aanwezig. Het lijkt echter een kwestie van tijd voordat deze soort hier eveneens zal verdwijnen. De bosrietzanger is de laatste jaren echter wel aangetroffen in de omgeving van de Fayersheide en de zandwinning Oosterweilanden.

Hieronder wordt eerst een algemene beschrijving van het gebied gegeven. Daarna volgt een overzicht van de methodiek die gebruikt is tijdens deze broedvogelmonitoring. Daarna wordt een overzicht gegeven van de aantallen en soorten van alle broedvogels van 2023, waarbij deze tegen de tellingen van zowel Johan Bekhuis als Robert Brunink worden gehouden. Tenslotte wordt nog even ingegaan op hoe het gebied zich ontwikkelt, en hoe mogelijkwerwijs een hogere natuurwaarde in en rondom het gebied gecreëerd kan worden.

2. Gebiedsbeschrijving

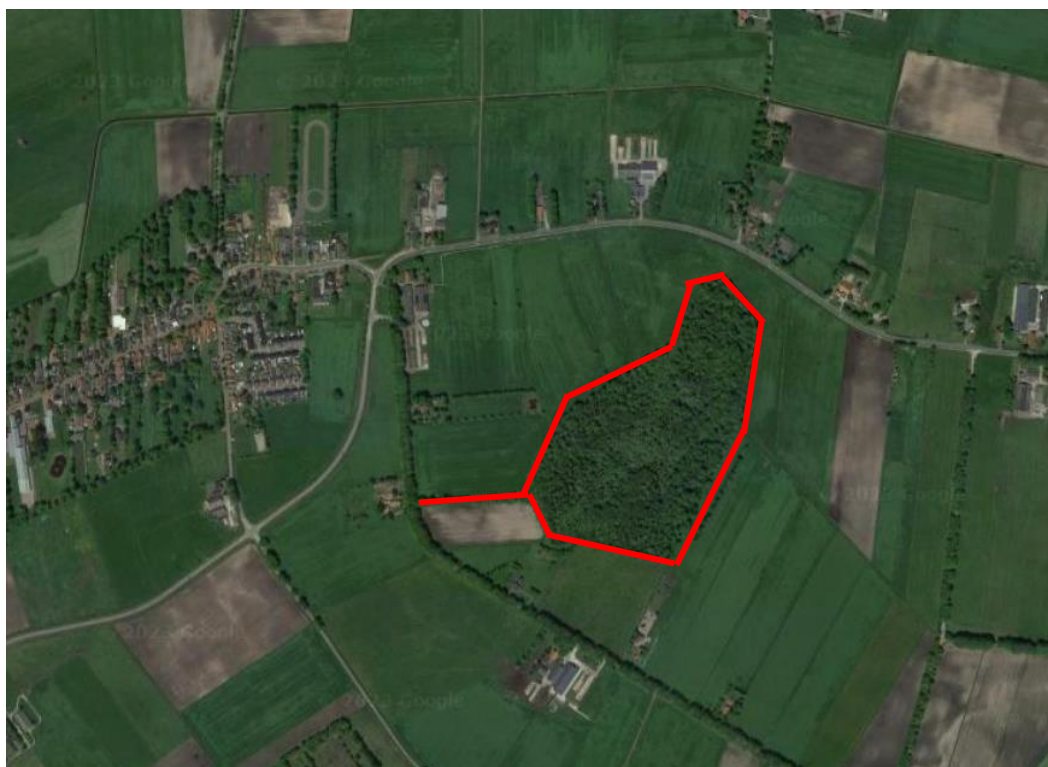
Op de volgende pagina is de Kooiplas weergegeven in afbeelding 1, om een beeld te geven van de ligging van het gebied. Voor onbekenden van de Kooiplas: het is gesitueerd aan de oostzijde van Vriezenveen, ten zuiden van de Pollen en valt net binnen de Weitemanslanden. Het gebied is circa 15 hectare groot en bestaat inmiddels voornamelijk uit nat berken-eikenbos met in het midden meer dominantie van wilgen en zwarte els. In de drogere delen is typische ondergroei aanwezig in de vorm van hulst, inheemse vogelkers, wilde lijsterbes, sporkehout en Amerikaans krentenboompje. Aalbes is daarnaast sporadisch aanwezig binnen het gebied. Opvallend is ook de hoeveelheid wilde kamperfoelie in het gebied. De kruidlaag is veelal arm, sommige delen worden gedomineerd door algemene varens, andere vooral door soorten als bochtige smele en rankende helmblom. Oude bosflora ontbreekt in het gebied. Zoals ook te zien is op onderstaande afbeelding is het gebied vooral omsloten door grasland en akkergronden. Aan de noordzijde is de Geesterenseweg te vinden, een betrekkelijk drukke 80-weg. Dit maakte inventariseren af en toe lastig, omdat het geluid van de auto's het gezang van de vogels overstemde.

3. Methode van inventarisatie

Voor het inventariseren is gebruik gemaakt van de methodiek die normaliter gehanteerd wordt bij een SOVON BMP-A. Met deze methodiek worden alle soorten vogels meegenomen die binding vertonen met het gebied. Omdat relatief laat door mijzelf besloten is om de Kooiplas te gaan inventariseren, heeft het eerste bezoek pas plaatsgevonden op 12 maart 2023. Hoewel dit voor de meeste soorten toereikend is, zijn mogelijkwerwijs de spechten en bosuil in enige mate gemist. In totaal zijn 7 bezoeken aan het plangebied gebracht, zie ook tabel 1. Voor volgend jaar heb ik in ieder geval nog een extra bezoek op de planning staan, een ietwat vroegere ronde voor spechten en bijvoorbeeld bosuil is hiervoor een goede invulling.

Tabel 1: bezoeken BMP-A Kooiplas 2023			
Nr.	Datum	Tijd	Minuten
1	12-03-2023	06:30 t/m 09:00	150
2	24-03-2023	05:07 t/m 07:41	154
3	08-04-2023	05:57 t/m 08:02	125
4	21-04-2023	05:48 t/m 07:43	115
5	05-05-2023	04:43 t/m 07:21	158
6	19-05-2023	04:56 t/m 06:58	122
7	04-06-2023	05:07 t/m 07:03	116
Totaal:			940

Voor de route is eigenlijk waar het mogelijk is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de paden, het pad loopt immers als een ring door de randzone van het gebied. Uiteraard zijn op bepaalde plekken insteken gemaakt richting het natte deel in het midden, om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de gehele vogelavifauna binnen het gebied. Daarnaast is bij bepaald verdacht gedrag van soorten gekeken waar deze broedden en wat het mogelijke broedsucces is. Data is ter plaatse ingevoerd in de Avimap app, later heeft na autoclustering nog een controle plaatsgevonden.

Afbeelding 1: de Kooiplas (omcirkeld in rood) ten opzichte van het omliggende landschap.

4. Resultaten

In de Kooiplas zijn tijdens de telling van 2023 in totaal 231 territoria gekarteerd, waarbij van 34 soorten territoria bekend zijn. De broedvogeldichtheid is dan ongeveer 155 territoria per 10 hectare. Ter illustratie zijn de soorten en de aantal territoria uiteengezet die over de jaren zijn gekarteerd in de Kooiplas in onderstaande tabel 2. Hierbij worden de telling van J. Bekhuis, 1977 & R. Brunink 2012 tegen het licht gehouden met de huidige telling. Aan deze tabel is tevens aangegeven wat de trend ten opzichte van de telling daarvoor is, waarbij groen een positieve ontwikkeling, geel een stabiele trend en rood een negatieve ontwikkeling weergeeft.

Tabel 2: aantal territoria per vogelsoort uitgezet per inventarisatieperiode			
Soortnaam	1977	2012	2023
Appelvink	-	2	3
Bonte vliegenvanger	-	1	7
Boomklever	-	3	1
Boomkruiper	2	13	12
Boompieper	2	10	1
Boomvalk	1	-	-
Bosrietzanger	9	-	2
Bosuil	-	1	-
Buizerd	-	1	1
Ekster	3	1	-
Fazant	5	1	-
Fitis	20	14	6
Gaai	2	5	1
Geelgors	-	1	-
Gekraagde roodstaart	5	6	10
Glanskop	-	2	-
Goudhaan	-	-	1
Goudvink	1	-	-
Grasmus	1	-	-
Grauwe vliegenvanger	4	1	5
Groene specht	-	1	2
Grote bonte specht	3	6	6
Grote lijster	-	2	1
Havik	-	1	-
Heggenmus	5	2	-
Holenduif	3	1	2
Houtduif	27	7	5
Kleine bonte specht	-	3	2
Kleine karekiet	5	-	-
Koekoek	1	-	-
Koolmees	20	18	19
Matkop	5	-	-
Merel	18	15	8
Nijlgans	-	1	-
Pimpelmees	7	12	10
Ransuil	1	-	-
Rietgors	4	-	-
Ringmus	13	-	1
Roodborst	16	25	20
Spotvogel	1	-	-
Spreeuw	33	24	14
Staartmees	-	2	2

Tjiftjaf	23	24	23
Tuinfluiter	12	3	2
Vink	15	18	20
Waterhoen	-	-	1
Wielewaal	2	1	1
Wilde eend	3	1	1
Winterkoning	30	17	25
Zanglijster	4	9	5
Zomertortel	7	-	-
Zwarte kraai	4	2	-
Zwartkop	8	18	11

5. Discussie

Op basis van de resultaten zijn zogenoemde winnaars en verliezers aan te wijzen. Enkele soorten worden hieronder uitgelicht; met name de soorten die een explosieve groei hebben doorgemaakt of zijn verschenen in het gebied of anderzijds soorten die sterk afgenomen zijn of zelfs verdwenen zijn. Daarna wordt kort ingegaan op de knelpunten van het gebied en mogelijke oplossingen hiervoor.

Verdwenen in 2012, wederom afwezig in 2023

Wat ten eerste opvalt is een groep soorten die in 1977 nog door J. Bekhuis werden gekarteerd, maar zowel in 2012 door R. Brunink en deze telling niet langer meer aangetroffen zijn. Dit zijn de soorten boomvalk, goudvink, grasmus, kleine karekiet, koekoek, matkop, ransuil, rietgors, spotvogel en zomertortel. Deels is dit te wijten aan het dichtgroeien van het middelste deel, wat in de tijd waarin R. Brunink karteerde ook al grotendeels het geval was. Omdat ook geen beheer heeft plaatsgevonden sindsdien, is habitat voor grasmus, kleine karekiet en rietgors nooit teruggekomen. Anderzijds zijn soorten als boomvalk, koekoek, matkop, ransuil en zomertortel sterk afgenomen als broedvogel in Nederland. Voornamelijk de zomertortel is eigenlijk nauwelijks nog denkbaar als broedvogel in de gemeente Twenterand. De spotvogel zal waarschijnlijk door klimaatverandering steeds meer noordwaarts opschuiven, daarnaast is het bos waarschijnlijk simpelweg te oud. Een goede mantel-zoomvegetatie ontbreekt daarnaast veelal aan de randzones, een favoriet habitat van deze imitator. Inpassing van hagen en singels in het omliggende landschap kan deze soort wellicht doen terugkeren; op andere plekken in Twenterand is de aanplant van hagen langs bermen al opgestart. De vraag rest echter of ook omliggende boerenbedrijven, weliswaar tegen een bijdrage, te verleiden zijn voor een dergelijke constructie. De reden waarom goudvink ontbreekt in de Kooiplas is tot noch toe onbekend, het bos heeft de benodigde leeftijd, misschien is voldoende ondergroei niet aanwezig. De goudvink komt bijvoorbeeld wel voor in de dichtbijgelegen Fayersheide. Hier is het habitat echter meer afwisselend open en gesloten met meer jonge bosopslag.

Achteruitgang in 2012, verdwenen in 2023

Naast bovenstaande soorten, is helaas te constateren dat enkele soorten die in 2012 nog aanwezig waren (hetzij in lagere aantallen dan in 1977) inmiddels ook verdwenen zijn in 2023. Het betreft bosuil, ekster, fazant, havik, heggenmus, nijlgans en zwarte kraai. De ekster vestigt zich tegenwoordig liever in de menselijke omgeving, terwijl fazant niet langer meer uitgezet wordt voor de jacht en landelijk een negatieve trend laat zien (die overigens steeds meer stagneert). Wat bosuil betreft is de geplaatste kast waarschijnlijk niet in gebruik geweest; de kast is echter ook niet meer in de beste staat, waardoor het broedpaar misschien elders zijn heil heeft gezocht. De havik is tijdens twee bezoeken aangetroffen, maar deze waarnemingen vielen niet tot een territorium te rekenen.

Sterke dalers

Opvallend waren daarnaast enkele sterke dalers, namelijk boompieper, fitis, merel, spreeuw en zwartkop. De oorzaak van de daling van boompieper, fitis en zwartkop moet waarschijnlijk vooral gezocht worden in de voorkeur voor wat jongere opslag en jongere bostypen, de Kooiplas is daarvoor inmiddels wellicht te oud en te structuurarm geworden. Voor boompieper kan daarnaast de aanwezigheid van voedsel rondom de Kooiplas een rol spelen, verwacht wordt dat deze soort toch vooral op de naastgelegen weidepercelen zal foerageren. De merel is recentelijk getroffen door het usutuvirus, waardoor de populatie in Nederland ietwat gedaald is; wellicht heeft ook het veranderende bos te maken gehad met de achteruitgang. De merel foerageert graag in de ondergroei. De aanwezige spreeuwen in het gebied waren vooral geconcentreerd in het zuidelijke deel waar veel geschikte nestkasten voor ze hangen, in de rest van het gebied waren ze echter opvallend afwezig. Misschien speelt ook voor de spreeuw de aanwezigheid van geschikt voedsel in de omgeving een rol.

De stijgers: nestkastbewoners en soorten van oudere bossen

Sinds de hiervoor laatst uitgevoerde telling is de Kooiplas 12 jaar ouder; dit heeft geresulteerd in een ouder bostype met daarbij ook soorten van oudere bossen. Zo zijn soorten als grauwe vliegenvanger en appelvink gestegen. Daarnaast heeft iemand na de telling van 2012 belachelijk veel nestkastjes opgehangen in het gebied; wat werkelijk een magnetische aantrekkingskracht lijkt te hebben op soorten zoals bonte vliegenvanger en gekraagde roodstaart. Deze hadden beiden flink hogere broedaantallen in 2023. Beide soorten zijn daarnaast erg afhankelijk van de situatie in de overwinteringsgebieden in de Sahel, dus de correlatie nestkastaanwezigheid en broedparen gaat niet 1 op 1 op. Andere nestkastbroeders zoals koolmees en pimpelmees zijn namelijk betrekkelijk stabiel gebleven in aantallen. Voor mij als waarnemer waren de nestkasten een feest; zowel bonte vliegenvangers, gekraagde roodstaarten, als koolmees en pimpelmees vochten elkaar af en toe de tent uit voor het eigenaarschap van een kastje. Als bonus heeft ook een paartje ringmus waarschijnlijk met succes gebroed in een van deze nestkastjes.

Staat van het gebied en suggesties

Momenteel lijkt het gebied steeds verder te schuiven in de successie waardoor een steeds structuurarmer systeem zal ontstaan. Door uitval van grote bomen zal plaatselijk echter wel weer ondergroei ontstaan voor soorten zoals zwartkop en fitis. Dit zal tijd nodig hebben. Het middendeel is inmiddels ook helemaal dichtgegroeid met wilgen, die door de natheid van het gebied bedekt zijn met erg imposante mos vegetaties. Mocht je soorten als rietgors en kleine karekiet weer terug willen krijgen, dan dient het middendeel weer opengebrouwen en uitgediept te worden.

Een van de grootste problemen voor het gebied in de huidige staat is de ontwatering. Het gebied is in de zomer droger dan het zou moeten zijn, en dat zie je ook terug in de aanwezige vegetatie. Daarnaast is de Kooiplas, evenals andere gebieden in Twenterand, een eiland. Veel gebieden in Twenterand, zoals dus ook de Kooiplas, liggen zeer geïsoleerd, van aaneengeslotenheid is geen enkele sprake. Hoewel beheersmaatregelen gestuurd op het openen van het centrale deel de structuurvariatie zal laten toenemen, zijn hiermee niet de meest essentiële problemen opgelost. Kleinschalige landschapselementen in het boerenland zouden een cruciale rol kunnen spelen in het verbinden van deze eilandjes, maar hiervoor is een integrale samenwerking nodig met agrariërs en melkveehouders in de omliggende gebieden. Daarnaast zal een hogere waterstand het gebied waarschijnlijk goed doen, dit is echter een conflicterende waterstand met de huidige wensen van het omliggende gebied. Kortom, toekomstbestendige verbetering verkrijgen in de Kooiplas is erg lastig, maar zal het wel waard zijn. Als de waterhuishouding op orde is en voldoende variatie binnen het gebied aanwezig is, zal het een prachtig gebied worden voor veel verschillende vogelsoorten!